

A másik Közép-Európa

Rupnik, Jacques: The Other Central Europe. = East European Constitutional Review, 11. vol. 2002. 1–2. no., 68–70. p.

Ismét a nacionalizmus kísértete járja be Európát? 1989 óta a Visegrádi Négyek kart a karba öltve menetelnek a demokratikus átalakulás útján a 2004-re várható uniós csatlakozásuk felé, mígnem a parlamenti választásokat megelőző szakaszban, Orbán Viktor, magyar miniszterelnök az 1945-ös Beneš-dekrétumok hatálytalanítását kérte a Cseh és a Szlovák Köztársaságtól. (A máig érvényben lévő határozat a Csehszlovákiából elűzött német és magyar javak birtokosait, illetve magukat az állampolgárokat sújtja.) Válaszképpen a cseh, a szlovák és a lengyel miniszterelnök lemondta márciusi, budapesti látogatását.

A szimultán módon föléledt nacionalizmusok, egymást erősítve, új politikai rendet hoztak létre. A Schüssel–Haider koalícióval kormányzó Ausztria például a temelini atomerőmű és az elűzött szudéta-németek kérdésében keveredett vitába a cseh kormánnyal. Milos Zeman, cseh miniszterelnök, a „Profil” című bécsi hetilapnak adott interjúban kifejtette, hogy a szudéta-németek Hitler „ötödik hadoszlopa” voltak, ezért illeték a kollektív bűnösség megbélyegzéssel a népcsoportot. Zeman csak tetézte nézeteit izraeli útja alkalmával, ahol a palesztinkérdés megoldására az annak idején, a szudétanémetek esetében „eredményes” kiűzetést ajánlotta megoldásként. Stoiber, bajor keresztényszocialista vezető ezek után azt javasolta Schröder kancellárnak, hogy az viszont lépjen vissza prágai látogatásától.

Stoiber, az ellenzék vezéréként azonnal Budapestre érkezett, hogy támogatásáról biztosítsa Orbán Viktort. Mivel egyre világosabb lett a széles közvélemény számára is, hogy fura lenne az Európai Közösségek tagjai között látni a Beneš-dekrétumokat ma is vállaló tagországokat, Csehországot és Szlovákiát, Mečiar, a szlovák nacionalisták vezére a „magyar fenyegetés” lapját próbálta meg kijátszani az elnökválasztási kampányban. Ezzel a Dzurinda-kormány négyéves munkája, amellyel a kisebbségben lévő magyarokat próbálta maga mellé állítani, veszélybe került.

A nacionalista és populista hangok a választási kampányok során erősítik egymást. Noha nem tudatosan, mégis a demokratikus, az EU-ba integrálódó Közép-Európa-modell elmozdulásának lehetünk tanúi. Az új, jobb szárny az alpesi populizmustól kezdve Keletig hódít (ld. Berlusconi–Bossi, Blocher, Schüssel–Haider, Stoiber) az etnikumok nacionalizmusától a határok lezárásáig, a jólét egoizmusától a brüsszeli bürokrácia ellenzéséig.

A német történészek vitája a náci múlt fölött nem érintette meg a menekültügyi kérdéssel foglalkozókat. Amikor Orbán Viktor, az „ultranacionalista, Nagy-Magyarország elkötelezettjével”, Csurka Istvánnal együtt a szomszédos országokban élő magyar kisebbségek sorsát törvényileg próbálja befolyásolni, amikor Schüssel az eddigi osztrák zsidó kárpótlásért cserébe a szudétanémetek cseh kárpótlását sürgeti, mindnyájan szinte személyesen értelmezik a történelmet.

Három trendet kell élesen megkülönböztetni egymástól: a hidegháború óta nem folyó történelmi kiegyezést hozó vita, csak a német–francia viszonyban; etikailag el kell ítélni az elűzés büntetését és a kollektív bűnösség fogalmát mint az elnyomó rendszerek által használt fogalmakat. Harmadszor pedig, a második világháború óta hozott, nemes szavak mögé bújtatott rossz törvényeket vissza kell vonni. Ahogy a harmincas években a közép-európai fekete bárány a Versailles-i doktrína volt, most a potsdami doktrína kell legyen az.

Tulajdonképpen ezeket az elveket vették számba az 1997. januári cseh–német közös nyilatkozatban, ahol még az is kinyilvánították, hogy „nem terhelik ezentúl kapcsolata-

ikat a múlt politikai és jogi kérdéseivel”. Mint tudjuk, néhány nap múlva az Európai Parlament felkérte a cseh kormányt, hogy vonja vissza az európai törvényekkel ütköző, 1945-ös dekrétumot. Újabb néhány nap múlva az osztrák parlament fogadott el hasonló határozatot a volt Jugoszláviával, illetve Csehszlovákiával kapcsolatban.

A történelmi múlthoz fordulásnak két veszélyes következménye lehetséges: először is ez a legjobb eszköz ahhoz, hogy a várományos EU-tagországokban a közvéleményt Németország ellen fordítsák, mondván, hogy valójában az erős szomszéd mozgatja a közösségeket. De ennél is rosszabb, hogy ezt a centrifugálisan nacionalista, „másik” Közép-Európát azok ellenzik, akik valójában nem tudják elfogadni sem a NATO, sem az EU bővítését. Rupnik, itt az Orbán-ellenes Washington Post-beli (2002. március 4.) vezércikket hozza máris elrettentő példaként.

Az Európai Közösségeknek 2004-re két célt kell megvalósítaniuk: bővíteni Keletre, és az új alkotmányt elfogadni. A kontinens jövő iránt felelős újradefiniálásával nem fér össze egy, a múlt visszapillantó tükrébe néző, „másik Közép-Európa” kidolgozása – öszszegzi mondandóját a párizsi Nemzetközi Kutatások és Tanulmányok Központjának tudományos igazgatója.

Kakasy Judit

Az orosz–ukrán viszony újragondolása: avagy a nemzetépítés új irányzata a posztkommunista Oroszországban?

*Tolz, Vera: Rethinking Russian–Ukrainian relations: a new trend in nation-building in post-communist Russia?
= Nations and Nationalism, 8. vol. 2002. 235–253. p.*

A Szovjetunió felbomlása komoly kihívás, ami éppenséggel a sokáig ébren tartott erős nemzeti mítoszok lerombolásával járhat. Az orosz elit 1992 óta új nemzeti tradíciók elfogadtatásával próbálkozik. A 18. századtól kezdve egészen az 1980-as évek végéig számos mítosz döntően formálta az orosz identitás kialakulását, az értelmiség és a hatalmas orosz állam közös erőfeszítésének segítségével. E mítoszok közül elsődlegesen voltak és így is terjesztették: a cári, majd a szovjet birodalom orosz nemzetállam; a birodalom hatalmas kiterjedésű és folyamatosan növekvő területe meghatározó elem az orosz nemzeti karakter kialakulásában; Kiev Rus az első orosz állam; az oroszok, ukránok és fehéroroszk eredete közös, mindhárman az ősi Rus töről származnak. Az 1990-ben megalakult új orosz államot az emberek egy része túl „kicsinek” érezte, ezért az új, történelmi határokat illegitimnek tekintették. Nem értették és meglepetéssel fogadták, főleg az orosz elit, Ukrajna függetlenségét. (A fehéroroszk szeparatista törekvései mindig enyhébb formában jelentkeztek.)

A Szovjetunió felbomlása után az oroszok új feladata egy új nemzetállam felépítése lett. Ehhez azonban rendezni kellett Oroszország és a független Ukrajna viszonyát. Némileg zavaró tényező volt néhány orosz elit értelmiségi revizionista megnyilvánulása, bár a fő célt nem befolyásolhatta. Népszerű orosz újságok, magazinok, valamint történelmi és politikai periodikák cikkei jelzik, hogy az orosz–ukrán függetlenségi szerződés 1997-ben történt aláírása után az orosz nemzetállam építői foglalkoznak Ukrajna függetlenségre törekvésének eredetével. Az alapokat már az iskolákban az új tankönyvek ismertetik, különválasztva az orosz és az ukrán történelmet. Az oroszokat Novgorod, az ukránokat Kijev körzetéből származóknak tekintik úgy, hogy e két központ térségéből